

klara Sueciabildernas raka fronton. Måhända återger gravyrverket här som andra gånger en projekterad eller önskad modernisering, hvilken helt visst stod i sämre öfverensstämmelse med slottets helhetsverkan än den ursprungliga formen.

Detaljformer ha af Rehn gifvits i en mycket ringa utsträckning, och man får af hans teckning intrycket af att slottets arkitektur varit af ett ej alltför dyrbart och anspråksfullt slag. Fönsteromramningarna, som ej heller finnas å den första Sueciagravyren voro, som framgår af byggnadsbrefven, målade i stället för huggna i sten och på Rehns tid förbleknade.

Den nyfunna teckningen visar sig vid granskning förtjänt af tilltro och ger oss några upplysningar af värde. Vi få besked om tornens form, om arkadernas antal och arkitektur, vi lära känna en alldeles ny och ganska betydelsefull byggnadsform i den svängda gafveln framför hufvudbyggnaden. Och med hjälp af dessa upplysningar få vi lättare än förut att i vår inbillning bygga upp bilden af den pompösa men meningslösa arkadgården på Svartsjö, som i sin verklighetsfrämmande kulisskaraktär erinrar om kung Ludvigs eklektiska Münchenarkitektur.

Axel L. Romdahl.

Något om Gagnefs gamla mansdräkt.

Länge kände jag inte till någon äldre mansdräkt i Gagnef än *blåtröjan*, sydd som medjerock med söm i lifvet och långa skört, och det *blå lifstycket* eller västen med *två* krappnader; tills jag genom intendenten Wistrands »Svenska folkdräkter» fick reda på ett något äldre lifstycke, en blå väst, knäppt midt fram med *en* knappad.

När jag sedan här i Gagnef gjorde förfrågningar angående denna väst, som jag tänkte möjligen ännu kunde finnas kvar, fick jag helt oväntadt höra talas om ett *rött lifstycke*, knäppt midt fram utan förslag med en tät rad af största sortens Gustafsknappar, och med »remställning af sämskskinn att häkt på knappan», hvilket alltsammans stämde med intendenten Wistrands beskrifning af den äldre blå västen. Dessutom fick jag veta att utanpå det röda lifstycket hade burits

en lifrem af läder, »väl ett kvarter bred och mer», hopspänd med fyra läderremmar. Lifremmen köptes i Falun och var röd så länge den var ny. Den begagnades både i Rättvik och i Leksand, också i Malung och Mora.

För att få bekräftelse på att röda lifstycken verkligen funnits uppsökte jag en af de äldre här, som särskildt brukar ha reda på gammalt, Bröms Erik Ersson i Tallbacken, f. 1845. Han mindes mycket väl det röda lifstycket, knäppt med *en* knapprad midt fram och utan *förslag*. Sådant kände man inte till. Inte ens skjortan hade förslag på den tiden, utan var öppen långt ner på bröstet. Brömsfar hade känt en gubbe, som lefvat och varit frisk i 85 år, och som alltid varit bar långt ner i bringan. Han hade också något annat att berätta, som han i sin ungdom hört om en pojke som skulle ut och fria. Pojken hade gjort sig fin i *rödtröja*. Om det nu var rödtröjans fel eller inte är ej godt att veta, men det hade inte gått honom bättre, än att han råkat ut för andra pojkar »som ville åt honom» och hade trädt en stör tvärsigenom tröjarmarna och bakom ryggen på honom, så att han varit tvungen att gå med båda armarna utspärrade, ända tills han kom hem och fick hjälp. Brömsfar hade hört en gubbe säga, att det skulle nog ha varit roligt för de unga om de fått se någon af de gamla i *rödtröja*. Sådan hade bara de rika och den begagnades endast vid högtider.

Jag förstod då, att jag kommit en äldre mansdräkt på spåret, en dräkt som dock numera sannolikt endast fanns kvar i de gamlas hågkomst. Och jag började fråga ut den ena efter den andra.

Normansmor i Västtjärna, f. 1840, mindes väl och säkert rödt lifstykke och lifrem. Lika säker var hon om rödtröjan, men hon kunde inte reda upp någonting, visste bara att rödtröjan brukats »grannlåtsdagar som missummerdan å juldän».

Görasmor på Hea, född 1828, mindes från sin barndom en gubbe, som gick klädd i rödt lifstykke med lifrem och *hvit* tröja. Sådan omtalas i bröderna Gahns första resa i Dalarne 1765.

Täpp Lars Perssons änka i Bäsna, född 1840, var den första som sade något om att det röda lifstycket varit *långt*, så att det hängde nedanför lifremmen. Förskinnnet hade suttit under lifstycket.

Hag Olas mora i Bäsna, f. 1852, visste att berätta om det röda lifstykke, att det varit af grof vadmal, lika fram och bak, långt så det hängde nedom lifremmen, afrundadt nedtill fram och med något slag bak. Knäppt midt fram.

Rödtröjan hade hon också reda på. »Den nådde jäms me knäna, int orimlig lång, men flink te ha me summern, smärt te ha». Den hade varit fodrad en bit in på framstyckena, i öfrigt ofodrad. Ordstäf hade hon också om den: »Han var så go så han hade rötröja». Hon berättade, att när hon var barn bodde i hennes fars gård en gammal gubbe, som brukade ha rödtröjan under sig i sängen om nätterna (sista stadiet af rödtröjans glans), men om dagarna hängdes den ut till luftning. Då brukade barnen leka och klä ut sig i den. Därför kom hon ihåg den.

Andersesmor i Moi, f. 1857, visste ingenting alls om rödtröjan, men kom ihåg och kunde se för sina ögon, när hon ville, en karl i rött lifstykke. »Skörtan hängde långt ner på höftan, å skörtan va klifna bak, så dom spärta ut när han geck omkring å klef me händran i fickon.» Röd strutthätta hade han på hufvudet. Hon mindes inte, om hennes far haft rött lifstykke, men väl ett blått i samma fason som det röda, således dettas närmaste efterträdare.

Efterträdaren till rödtröjan fick jag reda på genom Turns Anna, skinnskräddare i Tallbacken. Visserligen hade hon aldrig ens hört talas om en *röd* tröja, men hon visste så mycket mer om blåtröjan, som säkerligen kom omedelbart efter den röda. Denna blåtröja hade varit utan medjesömmar, knäppt midt fram och utan förslag. Styckena hade varit helskurna uppifrån och ned. Bak hade varit som en »pungställning» eller ett »pös», oprässadt och »mycke klunsugt». Jämför man med Rättvikskarlarnas nuvarande tröja, så tycks den ha bibehållit från gamla tider knäppningen midt fram, den raskurna fasonen och längden till knäna. Också går den ännu i dag under namn af *tröja*. I bröderna Gahns resa i Dalarne omtalas *tröjan* särskildt som ofodrad. (Rättvikströjan är ännu ofodrad.)

Turns Anna visste god besked om arbetet på de gamla, grofva vadmalskläderna. Pressjärn och pressning kom aldrig i fråga, och vadmalen var ej god att tas med. Fyrskäftad och styf var den,

och af helull både till ränning och inslag. Inslaget groft som en pinne, eller åtminstone som en griffel, enligt en gummas utsago i Bäsna. (Den gummans farmor, död 1844, hade efterlämnat 11 kjortlar, förutom alla svarta. Tre voro röda, tre gröna och någon gul af grof fyrskäftad vadmal, och därtill några af rasktyg.) Sömmarna, som hvarken kunde vikas eller pressas, gjordes så: att först syddes det grofva lärftsfodret, när sådant fanns, fast vid vadmalsstyckena en liten bit från kanten, sedan hopkastades styckena från afvigsidan med dubbel hemgjord tråd, sist vändes sömmen och från rätan trädde med enkel tråd från det ena stycket in i det andra ut och in ett slags trensning, osynlig inuti vadmalen. Detta kallades att »iträ» och med ett ännu äldre ord att »närla».

Gagnefs rödtröja och röda lifstykke kan måhända räknas som dess rokokodräkt. Till dräkten saknades icke ens *kravatten*. Den var verkligen ganska välbehöflig att skyla skjortöppningen med. Till kyrkdräkten hörde något slags nattkappa, och brudgummen bar en lång, rikt krusad halsduk af hvitt linne. Fyll ut dräkten med tätt åtsittande, *låga* skinnbyxor, hvita strumpor, klafskor med stora silfverglänsande spännen och en pryddlig bergsmanskäpp med yxhandtag, så tror jag bilden är färdig. Åtminstone så när som på hufvudbonaden; möjligen en lisselhätta?

Efter sedan rödtröjan och det röda lifstycket haft sin tid och kommit ur modet, kom således först blåtröjan och det blå lifstycket, båda i liknande eller åtminstone snarlikt snitt. Därefter måste i enlighet med empiremodet blåtröjan ändras till en medjeskuren långrock med dubbelt förslag. Ännu bibehöll den det gamla namnet *tröja*. Det blå lifstycket afkortades och fick dubbla knapprader. Men icke nog med det! Modet fordrade också ett helt nytt plagg, den korta blå jackan, som här kallades *väst*; också den med dubbelt förslag och dubbla knapprader. Den lilla jackan måtte ha förefallit förbluffande kort, eftersom den fick öknamnet »halfstopjacka».

Fram emot 1800-talets midt kom allt det svarta mer och mer i bruk. Den medjeskurna blåtröjan efterträdde då af en svart långrock med vida skört. Denna blef kyrkrock, och var det ännu i 1900-talets början. Till den begagnades blågredelina strumpor. Blå-

tröjan med hvita strumpor höll sig rätt länge kvar som brudgumsrock.

Numerä är nästan alltsammans borta. Den släta, tvärskurna kavajen har trängt igenom. Den måste anses som ett synnerligen praktiskt plagg som alltid är lämpligt att ha, eftersom den begagnas både »civilt» och som hörande till Gagnefsdräkten.

Skinnpälsarna ha genomgått samma öde som tröjorna och rockarna. De gamla veta att omtala skinnpälsar knäppta midt fram med läderremmar och knappar. Därefter kom »medjepälsen» med dubbelt förslag och dubbla knapprader och nu sist har skinnkavajen kommit. En päls i kavajfason! Kavajen har segrat.

Gagnef den 23 juli 1915.

Ottilia Adelborg.

Litteratur.

L. Borgström, *Berättelse öfver en resa i Vermland sommaren 1845*, utgiven samt försedd med biografisk inledning och register av Ernst Nygren. Karlstad 1915. 15 + 164 s. 8:o.

Den reseberättelse, som i här angifna edition utgör nr 1 af en tillämnad serie »Äldre Värmlandsbeskrifningar», är af fackmän redan förut rätt väl känd, och det i Vitterhetsakademiens arkiv förvarade originalmanuskriptet har därför äfven varit tämligen anlitadt. Så ha t. ex. visuppteckningarna uppmärksammats i R. Bergströms kommentarer till Afzelius'-Geijers svenska folkvisor. Emellertid har denna värdefulla svenska reseskildring, hvilken nu ock begynt erhålla något af ålderdomens ærugo nobilis, äfven sedan den för tjugu år sedan utkommit i en i Kristinehamn tryckt upplaga af mer tillfällig art, fortfarande varit svårtillgänglig och af denna anledning också allt för ofta äfven af forskare förbisedd eller försummad. Vår folklifsforskning hälsar därför med verklig tacksamhet mot utgifvaren denna nya, särdeles omsorgsfullt ombestyrda edition, hvilken dessutom inledes af en sympatisk minnesteckning med porträtt öfver den vid endast tjugufem års ålder med döden bortgångne författaren.